

*Vznik
Ústavu pro jazyk český
jakožto symptom
společenského vývoje*

Věra Dvořáčková

Cesta ke vzniku Ústavu pro jazyk český

- 1890 Česká akademie věd a umění
- 1906 Lexikografická komise (1919 Lexikografická a dialektologická komise) ČAVU
- 1911 Kancelář Slovníku jazyka českého
- 1946 Ústav pro jazyk český ČAVU
- 1952 Ústav pro jazyk český ČSAV

Ústav pro jazyk český České akademie věd a umění

- Zřízen 6. února 1946
- V letech 1946–1952 vzniklo postupně šest oddělení:
 - lexikografické
 - dialektologické
 - pro studium nové spisovné češtiny
 - pro zkoumání vývoje českého jazyka
 - terminologické
 - bibliografické

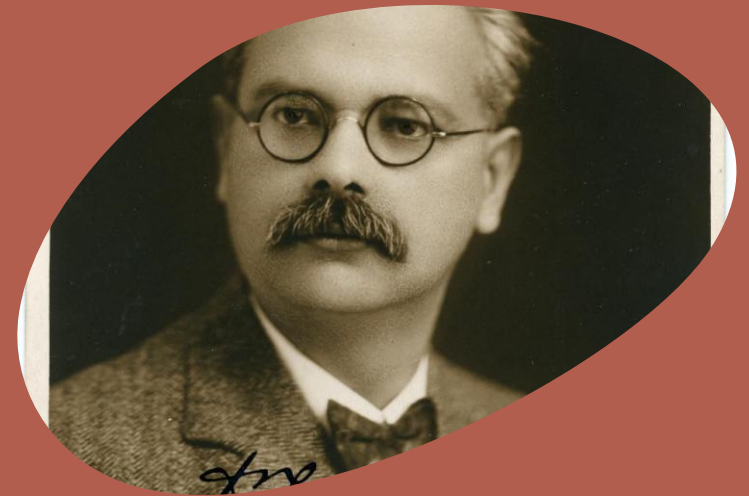

Plány na zřízení Ústavu pro jazyk československý

- 1919 (červen) poradním sborem filologickým při ministerstvu školství a národní osvěty schválen návrh na zřízení státního ústavu pro jazyk československý
- 1919 (prosinec) Josef Zubatý v rektorské instalační řeči hovoří o brzkém vzniku ústavu
- 1921–1926 v rozpočtu ministerstva školství položka vyčleněná na provoz ústavu
- 1922 Václav Ertl: „...není dost peněz v republice československé na jazyk československý“
- 1928–1929 obnovená jednání ČAVU a MŠaNO o vzniku ústavu

Proč ústav v meziválečném období nevznikl?

- Po 1918 nutnost upřednostnění vzniku úřadů a ústavů nahrazujících centrální instituce vídeňské
- 1920 ústavní zákon o národu československém a jazyku československém, 1926 prováděcí vládní nařízení
- Jazykovědné důvody nepodporující ideu jazyka československého z významňovaly citlivou otázku vztahu k menšinám
- Státní ústav – zákon o státní službě
- Co je správná péče o jazyk? Kdo ji má vykonávat a jak ji má vykonávat?
- Kompetenční spory ohledně gesce státního jazykového ústavu
- Ivan Dérer (ministr školství 1929–1934) – jazyková jednota jako politická nutnost
- Hospodářská krize, prohloubení napjaté národnostní krize, druhá světová válka

Finanční poměry Kanceláře Slovníku jazyka českého

- *„Věda se po celé roky považovala za nikoli zaměstnání, ale za vrtoch, rozmar nebo zálibu. Jelikož se odjakživa pokládalo za mravné i spravedlivé, aby člověk na své vášně doplácel, nemohla se věda svému pěstiteli vyplácet. Věnovali se jí proto kdysi buď bohatí soukromníci, anebo lidé, kteří žili z jiné, uznané a uznávané činnosti.“*
- Pravidelné subvence státní, zemské, městské, nadační, soukromé (spořitelny, pojišťovny)
- 1923 – ČAVU: 1,5 milionu korun; KSJČ: 100 tisíc korun
- 1934 – ČAVU: 600 tisíc korun; KSJČ: 150 tisíc korun

Fenomén *Nationalization of Scientific Knowledge*

- Budování národní identity za pomoci humanitních a společenských věd
- Masarykovská idea – kvalitní vzdělání, osvěta, mravní převaha
- Slovanský ústav, Orientální ústav
- *„My jsme ti, kteří stavíme, kteří budujeme, kteří tvoříme hodnoty, a nám jsou dveře Akademie zavřeny. Někdo opíše starou listinu nebo napíše básničku a stane se členem Akademie. A při tom se na nás hledí s patra!“* (František Klokner, profesor železobetonu a pozemního stavitelství)

Po roce 1945

- „Založení ústavu po temnu nacistické okupace bylo i potvrzením faktu každým zvláště v době válek i v době národního ohrožení cítěného, že národní jazyk je za všech okolností citlivým a význačným charakteristickým rysem národa, kulturním dědictvím, za které bojovaly generace, orgánem, který zachycuje celý rozvětvený život národní společnosti ve všech oborech její činnosti a ve všech etapách jejího vývoje...” (Josef Filipec)
- 1946 Ústav pro jazyk český – podpora prezidenta republiky
 - 1943 Jazykovedný ústav (Ľudovíta Štúra)
- 1947 Ústav pro českou literaturu
- Otázka menšin přestává být palčivou

Poválečná preference přírodních a technických věd

- Prudký rozvoj vědy a techniky
- Závody ve zbrojení, vývoj balistických raket, chemizace průmyslu, vývoj a využití polovodičů, dobývání vesmíru, systematičtější uplatňování počítačů a rozvoj kybernetiky
- Vědy společenské a humanitní - posun na periferii vědy a výzkumu a podřízení ideologickému dohledu a ideologickým potřebám režimu (zvláště ekonomie, právní věda, filozofie, historiografie), úkolem budovat socialismus
- Jazykověda - specifické postavení, po vydání Stalinových statí po jazyce bez vážnějšího narušení vývoje oboru

Děkuji za pozornost!

dvorackova@mua.cas.cz

